

Svenska Akademiens ordboksredaktion

har funnits i Lund sedan starten 1884. Dagens redaktion består av 22 personer. Knappt hälften redigerar, de övriga förbereder materialet, korrekturläser och kontrollerar manuskript. Ordbokens hus på Dalbyvägen 3 innehåller förutom tjänsterum redaktionens arkiv och bibliotek.

Till ordboksredaktionen är knutna en lång rad sakkunniga och experter. De hör hemma i den vetenskapliga världen eller är goda yrkesmän eller hantverkare och de flesta är intresserade av sina fackområdens historia. För redaktionen är deras ämneskunskap oersättlig.

Svenska Akademiens ordbok

finns på nätet. Nätversionen är gratis tillgänglig för alla och sökmöjligheterna är i det närmaste oändliga såväl i artiklar som i fritext.

www.saob.se

ordbok@svenskaakademien.se

Universitetsbibliotekets utställningskatalog 54

Utställningsansvarig: Björn Dal

Svenska Akademiens ordbok

En utställning om den enda svenska ordboken som beskriver svenskt skriftspråk från Gustav Vasas tid till våra dagar

En utställning av redaktionens medarbetare

30 januari - 9 maj 2009

LUNDS UNIVERSITET

SAOB är ett viktigt hjälpmedel i vetenskaplig forskning och en rik källa att ösa ur för alla som är intresserade av ord och uttryck.

Ordboken vänder sig till språkforskare och författare av andra ordböcker samt till historiker, släktforskare och andra som vill ha hjälp vid läsning av framför allt äldre texter. Även ordbokens arkiv är tillgängligt för forskning.

Eftersom ordboken är historisk behandlas både nu levande ord och sådana som är helt ur bruk, liksom betydelser som aldrig eller nästan aldrig används i dagens språkbruk.

Källtexter

Det finns endast tre historiska ordböcker som är jämförbara med SAOB – *Deutsches Wörterbuch*, *Woordenboek der Nederlandsche Taal* och *The Oxford English Dictionary*.

Det viktigaste utgångsmaterialet för SAOB är drygt nio miljoner språkprov (excerpter) som samlats in sedan projektstarten 1884. Språkproven är citat ur ca 21 000 källor från år 1521 till idag.

SAOB:s bibliotek

Källorna omfattar Bibeln och andra religiösa texter, Gustav Vasas registratur från 1521 till 1560, protokoll, bouppteckningar och brevväxling från 1600-, 1700- och 1800-talen, dagstidningar och tidskrifter, skönlitteratur och facklitteratur.

TAYLORISM *tej¹loris⁴m* l. -ler- l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, r.; best. -en. [av eng. *taylorism*, till namnet på den amerikanske ingenjören F. W. TAYLOR (1856—1915)] (i sht om förh. under mellankrigstiden) riktning inom organisationsteori baserad på studier av industriellt arbete för ökad effektivitet; äv. om metod som tillämpade den så benämnda företeelsen. Standardisering, mekanisering, taylorism. CEDERSCHIÖLD *Skärseld*. 16 (1931). En i grunden förändrad arbetsorganisation, så långt bort från taylorismens arbetsdelning som möjligt, ska bli LOs huvudsakliga närmaste decennierna. *Arbetskydd* 1990, nr 11, s. 9. Produktion baserad på industriell taylorism. *GbgP* 23/12 1995, s. 2. Detta sätt att styra och mäta arbete kallas för taylorism eller scientific management .. (Det) motarbetades av facket, som tyckte att det tog bort människovärdet i arbetet. *DN* 6/10 2001, s. D8.

Uppslagsorden i SAOB är tryckta med stora bokstäver i fet stil. De är alfabetiskt ordnade med sammansättningar, avledningar och verbförbindelser anförda under respektive huvudord. Normalt inleder uppslagsordet ett nytt stycke.

Direkt efter uppslagsordet anges uppgifter om bl.a. uttal, ordklass, genus och böjning. Ordets historia eller etymologi kommer därefter.

Betydelsebeskrivningen med bruklighetsuppgifter och språkprov är den viktigaste och oftast största delen av en ordboksartikel. En definition kan vara svår att förstå på grund av det formelartade språket. Lika viktig som definitionen för förståelsen är de åtföljande språkproven.

Kapslar med språkprov i SAOB:s arkiv

Varje betydelse åtföljs av ett antal autentiska, belysande språkprov, där det först angivna språkprovet i artikeln är det äldsta i SAOB:s arkivmaterial.

Viktiga händelser i ordbokens historia

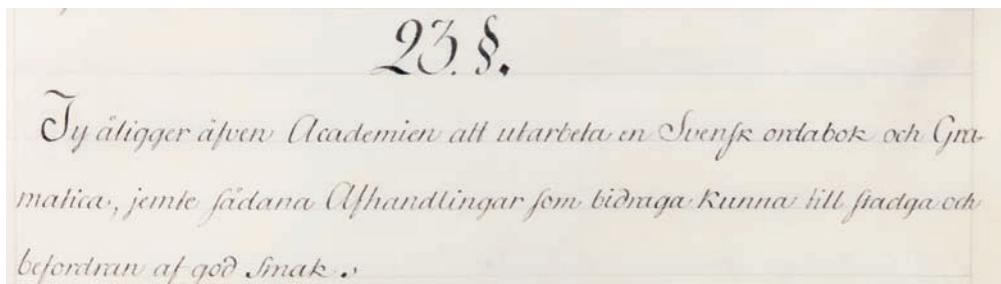
1786

Gustaf III instiftade Svenska Akademien.

Gustaf III

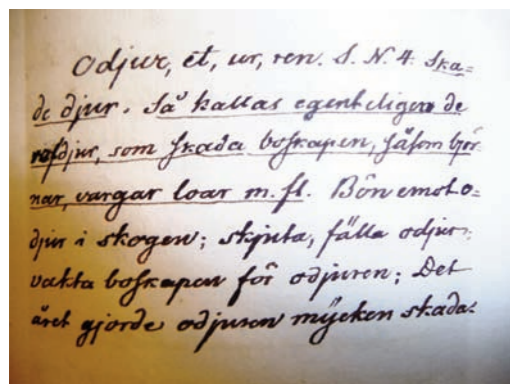
Enligt Akademiens stadgar, som till stor del hade skrivits av kungen själv, ska den främsta uppgiften vara att arbeta på svenska språkets "renhet, styrka och höghet", dvs. dess klarhet, uttrycksfullhet och anseende. För att uppnå det målet ålades Svenska Akademien – precis som sin franska motsvarighet – att utarbeta en ordbok och en grammatik.

Ur Akademiens stadgar

1787

Ledamöterna i Svenska Akademien fördelade bokstäverna mellan sig genom lottning. Johan Henrik Kellgren fick t.ex. bokstäverna A och U samt Gudmund Jöran Adlerbeth E och Ä. När Johan Murberg tog sitt inträde i Akademien fick han bl.a. bokstaven O. Redan året därpå började ledamöterna läsa upp och diskutera orden på O under Akademiens sammankomster. Ibland hann man med upp till 100 ord.

Artikeln *odjur* i Murbergs förslag till SAOB

1808

C. G. af Leopold utsågs till redaktör för ordboken. Han lade fram en plan för ordboksarbetet och ordsamlandet kom igång. Stötestenar i ordboksarbetet hade hittills varit främmande ord, nödvändiga grammatiska upplysningar och termer brukliga inom områden som Akademiens ledamöter inte kände till.

1835

Ordboksarbetet gick på sparlåga, och det fanns akademiledamöter som menade att en ordbok borde skrivas av en person, inte av en "korporation" av den typ som Akademien utgjorde. Allvarliga försök gjordes att blåsa nytt liv i ordboksarbetet av den 1834 tillträdde ständige sekreteraren Bernhard von Beskow.

1844

S. A. Hollander anställdes för att renskriva excerpter i form av en s.k. stomme, dvs. en alfabetiskt ordnad ordförteckning som ligger eller ska ligga till grund för en ordbok. Hollander listade bl.a. vetenskapliga termer från alla tänkbara vetenskaper och yrken, däribland geografi, oftalmiatrik och boktryckeri.

1855

Professorn, akademiledamoten och Shakespeareöversättaren C. A. Hagberg anställdes för att redigera Akademiens ordbok. Hagberg redigerade bokstaven A men hann inte slutföra arbetet. Han avled 1864 och provtrycket A kom ut postumt 1870.

1883

Th. Wisén, akademiledamoten och professor i nordiska språk, åtog sig ansvaret för Akademiens ordboksprojekt. Tillsammans med K. F. Söderwall, ensamredaktör till Ordbok över svenska medeltidsspråket, började han planera det stora ordboksprojekt som idag är SAOB.

K. F. Söderwall

Eftersom båda herrarna var verksamma i Lund kom redaktionen att förläggas till Lund och Bondpinan. Materialet skulle uppfylla de krav man i slutet av 1800-talet ställde på en modern ordbok, och man började med att anställa excerptister för att bygga upp språkprovssamlingen. Ett ords betydelse skulle beläggas med autentiskt språkprov med angivande av källa.

1898

Första bandet A – Anlöpning kom ut.

Redaktionen inviger lokalerna i skriptoriet

1907

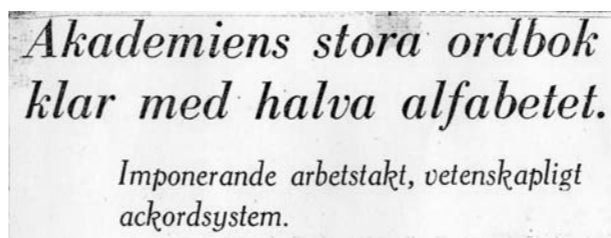
Universitetsbiblioteket stod klart och först av alla flyttade ordboksredaktionen in. SAOB kom att ha sina lokaler här i 87 år.

Ordboksassistenter i arbete på tredje våningen

1920-tal

Akademiens övervägde att lägga ned ordboksprojektet. Arbetet hade av olika anledningar gått långsamt. Man arbetade på flera bokstäver samtidigt, omfånget ökade med varje häfte och personalomsättningen var hög. En kommitté tillsattes 1920 för att utreda ordbokens fortsatta existens. Ebbe Tuneld utsågs till ordbokschef och han drog upp riktlinjer för förändringar i ordboksarbetet. Han var påverkad av modern organisationsteori och premielönsystem. Under hans ledning ökade utgivningstakten markant. En skrivmaskin som var specialtillverkad för att klara av olika stilsorter inköptes från USA. I stället för en timme för hand halverades nu tiden för en manussida.

Rubrik i Svenska Dagbladet 3/6 1939

1980- och 1990-tal

Utgivningstakten hade omkring 1920 pekat mot ett fullbordande före Akademiens 200-årsjubileum 1986. Det ständigt växande materialet och den ökade utförligheten förändrade dock prognosen, så att man vid mitten av 1980-talet tänkte sig år 2045 som en ungefärlig slutpunkt. Likvärdiga europeiska projekt började bli färdiga. Det holländska verket *Woordenboek der Nederlandsche Taal* hade slutår 1998, och Akademien beslutade om ett slutår också för SAOB.

Bokstäverna A-R klarades av på ca 72 år och 23 band, bokstaven S tog 40 år och omfattar tio band. Bokstäverna T till Ö ska färdigställas på ca 20 år och de kommer att omfatta sex eller sju band. En långtidsplan för SAOB finns och följs. Ordboksredaktionen har genomgått en omorganisation och antalet skrivande redaktörer är större än tidigare.

Hela det redaktionella ordboksarbetet är till stor del datererat även om grundmaterialet – excerpterna – fortfarande är samma lappar som använts sedan projektets start och bara blivit fler genom åren.

Redaktör i arbete

SAOB flyttade 1994 på grund av UB:s ständigt växande lokal- och expansionsbehov från bibliotekshuset på Helgonabacken till nya lokaler på Tornavägen. Den flytten följdes av ytterligare en 1999, och då till ett eget hus på Dalbyvägen.

2002

Band 33 lämnade tryckeriet och redaktionen kunde äntligen lämna bokstaven S bakom sig. Efter band 34 (TALLTOJS) arbetar redaktionen både på T och U.

Språkprov